

7. ДАЧО, ф. Р-600, оп. 1, спр. 227, 659 арк.

8. Федорівський К. Піонери на роботі // Робітник освіти. – №8 – 9. – 1925. – С. 23-31.

9. Про сільськогосподарське виховання в сільорганізаціях юних ленинців // Робітник освіти. – №8 – 9. – 1925. – С.13-15.

10. Миронів М. Юні ленинці на селі // Робітник освіти. – №2. – 1925. – С. 19-20.

11. Миронів М. На шляху дитячого руху // Шлях освіти. – №11. – 1926. – С. 21-30.

Дедович Д.В. Детское коммунистическое движение в школах Черниговщины в 20-е гг. XX в.

В статье раскрываются особенности работы ячеек детского коммунистического движения в школах Черниговщины в 20-е гг. XX в., анализируются основные направления деятельности пионерских организаций.

Ключевые слова: школа, коммунистическое движение, детские организации, кружки.

Dedovych D.V. Children's communist movement in schools of Chernihiv region in the 20 years of the XX th century

Features of the work of the cells of children's communist movement in schools of Chernihiv region in the 20 years of the XX th century are described in the article, the general directions of the activity of the pioneer organizations are analyzed.

Key words: school, communist movement, children's organizations, hobby groups.

18.03.2013 р.

УДК 94.(477):930(378):353 «192/193»

І.В. Мошик

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ У 20-ТІ – 30-ТІ РОКИ ХХ СТ.

У статті зроблений аналіз історіографічного спадку проблеми становлення та діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини в контексті реформаційних процесів вищої освіти України у перші десятиліття радянської влади.

Ключові слова: історіографія, вища освіта, виш, Чернігівщина, радянська влада.

Аналіз історіографії є невід'ємною складовою і першочерговим завданням будь-якого наукового дослідження, яке розпочинається саме зі знайомства з працями, що висвітлювали зазначену тему. Це дає можливість автору об'єктивно підійти до вивчення предмету дослідження, визначити коло його нерозглянутих питань та викласти власні погляди щодо проблеми.

Історіографія зазначеного дослідження з одного боку представлена великою кількістю літератури, що висвітлює загальні проблеми становлення та розвитку системи освіти як в межах колишнього СРСР, так і в Україні, з іншого боку її окремо взяті аспекти вивчені недостатньо, про що свідчать

спеціальні історіографічні розвідки Н.М. Гупана, І.О. Гуржія, С.К. Гутянського та Ю. Курносова [1; 2; 3; 4; 5]. Що ж стосується досліджень регіональної вищої школи Чернігівщини 20-х-30-х років, то вони взагалі носять спорадичний характер.

Літературу з даної теми та проблем, які межують з нею, можна систематизувати, поділивши на п'ять груп: узагальнюючі праці партійних та радянських робітників, які стосуються становлення української радянської вищої освіти; роботи радянських учених, які займалися відповідними проблемами у різний період часу; праці зарубіжних авторів; дослідження періоду пострадянського становлення Української держави; публікації, які з'явилися у досліджуваному регіоні і носять науково-краєзнавчий характер.

На початку 1920-х рр. державними діячами та учасниками подій, причетними до реформування освіти у 1920-ті рр., були зроблені перші спроби вивчення діяльності Наркомату освіти УСРР, який здійснював керівництво всіма сферами культурного життя республіки. Таким чином вони намагалися обґрунтувати заходи партії та уряду щодо становлення та реформування вищої школи.

Одним із перших проблему становлення української радянської освіти розглянув у своїх публікаціях нарком освіти УСРР Г.Ф. Гринько. Його праці [6; 7], що з'явилися вже в ході освітніх реформ, містять фактичний матеріал і статистичні дані, які відображують становлення професійно-технічної освіти і соціального виховання у вищій школі.

Інтерес викликають праці Я.П. Ряппо, який обіймав посаду заступника Наркому освіти до 1928 року. Значне місце в його численних роботах [8; 9; 10; 11; 12] посідає проблема виховання нових кадрів радянської інтелігенції. Він проаналізував десятирічний період існування системи радянської освіти в Україні, визначив процеси становлення радянської школи. Автор намагався довести, що радянське реформування сприяло зміцненню народної освіти. Приділяючи основну увагу процесу перебудови вищої школи, Я. Ряппо наголошував, що позитивним її наслідком було максимальне наближення до потреб соціалістичного будівництва. Автор із класової позиції відобразив проблеми і процеси, які відбувалися в діяльності вищих та середніх закладів в період формування професійних кадрів. Він не приділив належної уваги процесам коренізації та українізації, які відбувалися у той час у республіці, не врахував особливостей національного культурного відродження. Його публікації носять більше популяризаторський, а не аргументований характер, але використані фактичні та статистичні дані роблять їх досить цінним історичним матеріалом у дослідженні визначеної проблеми.

У роботах М.О. Скрипника, наркома освіти України (1927-1933 рр.) [13; 14; 15; 16], розглядаються проблеми уніфікації та реорганізації

вищої освіти. Значну увагу він приділив питанню українізації, яка проходила в Україні з середини 20-х до початку 30-х років, намагався розкрити її процес, труднощі у здійсненні та причини згорання, але розглядаючи все це з позицій рівноправності націй і народностей Радянського Союзу в рамках єдиної держави. Роботи В.П. Затонського [17; 18; 19] демонструють зміни напряму розгляду цих питань. Публікаціям цього політичного діяча притаманні різке засудження національного відродження, пов'язане з політикою українізації, нетерпимість щодо української інтелігенції, її культурних та наукових діячів, несприйняття української мови і навіть її висміювання. Він дає зелене світло процесам русифікації в Україні. Діяльність В.П. Затонського цілковито відображала тогочасну політику тоталітарного радянського уряду. Проте у його публікаціях є цінні фактологічні матеріали щодо умов знаходження вищої школи у тогочасний період, важлив впливів, від яких залежав процес формування нової української інтелігенції.

Слід також звернути увагу на статтю функціонера московського керівництва В. Молотова «Про вищу школу» [20], в якій автор дає характеристику стану вищої школи СРСР та завдань, які комуністична партія та держава ставили перед науково-педагогічними кадрами. Ця публікація обмежена недостатністю аргументації, популізмом, в основному інформативним викладенням матеріалу.

Розгляд проблем освіти у працях, що ми умовно віднесли до першої групи, має узагальнюючий характер без виокремлення їх регіональної специфіки. Багато в чому вони трактувалися відповідно до кон'юктурних вимог правлячої більшовицької партії. Проте, незважаючи на всі ці недоліки, вказані роботи започаткували процес накопичення конкретного історичного матеріалу, суттєво розширили джерельну базу дослідження і допомогли в осмисленні та історичній оцінці подій, що відбувалися в галузі вищої освіти в досліджуваній період.

До другої групи публікацій відносяться роботи радянських учених, які займалися відповідними проблемами. Цікавим історичним матеріалом у цій групі постають твори, виступи, статті інших діячів радянських освітніх органів та дослідників розвитку освіти того часу М. Авдієнка, А. Зільберштейна та В. Ястржембського [21; 22; 23]. Ці роботи цінні статистичним матеріалом щодо національного, соціального, партійного складу як студентського, так і професорсько-викладацького контингенту вишів, що дає можливість зробити порівняльний аналіз під час дослідження. Дані твори в більшості писалися на замовлення до святкування ювілеїв радянської влади, тому і несуть навантаження її позитивної оцінки в галузі реформування освіти в цілому та вищої зокрема. Огляд проблем регіональної вищої

школи в цих роботах відсутній.

До перших публікацій 20-х – 30-х років ХХ ст. відносяться роботи Я. Звігальського та М.Іванова «Професійна освіта на Україні» [24], К.Овсянникова «Класова боротьба в вищій школі і задачі комсомола» [25], С. Дізеля та В.Баумштейна «Боротьба за вищу школу» [26], А. Козаченка «Українська культура: її минувшина і сучасність» [27], І. Козачка та А. Самохвалова «Масова, загальна, профтехнічна і вища освіта» [28], Г.Хоменка «Вища школа і підготовка радянських спеціалістів» [29], А.Айзенштока «За передову науку» [30], А.Бейлина «Кадри спеціалістів ССРСР. Их формирование и рост» [31], І. Хайта «Система радянської освіти» [32]. Вони містять багатий статистичний матеріал як по республіці в цілому, так і по окремим навчальним закладам. У зазначених працях зроблений аналіз соціально-класового складу студентства та викладачів того періоду.

І. Звігальський та М. Іванов у своїй роботі показали становлення та розвиток різних навчальних закладів, дали їх історичну характеристику. Авторами були проаналізовані соціальний стан, національна приналежність, статевий склад вступників та студентства за 1923-1927 навчальні роки, матеріальний стан вишів та їх навчальна база.

С. Дізель та В. Баумштейн на прикладі вишів Києва розглянули проблеми вищої школи України. Автори роботи з партійною прискіпливістю та нетерпимістю, які були невід'ємною складовою тогочасних досліджень, змалювали репресії серед викладацького та студентського складу навчальних закладів міста. Через поданий ними фактичний матеріал можна отримати відомості про механізми проведення чисток, визначити тенденції репресивної політики щодо вишівської молоді та суть нових форм і підходів у вихованні студентства, прослідкувати трагічну долю представників української інтелігенції. На думку дослідників, представники дореволюційної школи професорсько-викладацького складу вишів були найтяжчим баластом у поступальному процесі реформування вищої школи і ніякого позитивного впливу на її розвиток не могли мати через свої «зрадницькі настрої». У роботі аналізуються проблеми проведення українізації та несприйняття її з боку комсомольців, проходження навчально-виховного процесу, застосування нових методик у викладанні вишівських предметів. Авторами також піднімається проблема національного питання через відношення до представників єврейської нації. З позицій комсомольських функціонерів С. Дізель та В. Баумштейн показують роль партії у діяльності вищої школи та вплив комсомолу на виховні процеси студентської молоді. Проте робота цінна значною кількістю фактичного та статистичного матеріалу, хоча в ній і не йдеться мова про проблеми вишівської освіти Чернігівщини.

А. Козаченко у своїй роботі провів порівняльний аналіз стану культурного розвитку в Україні за часів царського уряду та періоду радянської влади (звичайно ж на користь останньої). Наголосивши на ліквідації неписьменності як основному досягненні радянської системи освіти, він показав визначну роль вишівської молоді у зазначеному процесі.

К. Овсянников дослідив роль партійних та комсомольських осередків у проведенні реформування та становлення вищої школи республіки. Ним розглянута проблема збільшення пролетарського контингенту серед студентського загалу вишів та підвищення ролі партійних осередків у їх діяльності. Цінність роботи полягає у використанні її фактичного матеріалу та статистичних даних при аналізі даної проблеми у власному дослідженні.

Велика кількість статистичного матеріалу проаналізована А. Бейліним при дослідженні формування кадрового складу нових радянських спеціалістів. Автором показана динаміка зростання чисельності нових фахівців на початку 30-х років та розглянуті форми і методи підготовки нової робітничо-селянської інтелігенції. З огляду на умови проведення зазначеного дослідження, викладення матеріалу повністю відповідає установленим у тогочасній державі ідеологічним рамкам. Не беручи до уваги останнього аспекту її характеристики, варто зазначити, що робота постає серйозним тогочасним науковим дослідженням освітньої галузі і є цінним історико-статистичним матеріалом.

Роботи, які були написані у 20-ті – 30-ті роки ХХ ст., несуть на собі ідеологічне навантаження того часу та вплив протистояння української та російської концепцій розвитку освіти. Факти та статистичні дані, подані у деяких з них, викликають сумніви щодо їх достовірності. Незважаючи на ці недоліки, дані роботи започаткували процес накопичення конкретного історичного матеріалу, який сприяє осмисленню та оцінці подій, що відбулися в досліджуваній період.

У 50-х роках ХХ ст. з'являються роботи відповідного тематичного напрямку А. Синьцького [33] та М.П. Рудька [34; 35], в яких розглядаються питання становлення радянської вищої школи в Україні на початку 20-х років та характеризується діяльність професорсько-викладацьких кадрів. О.Слуцький у своїй праці «Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни (1926-1929рр.)» [36] дав характеристику розвитку української культури у 1920-ті рр. Особливу увагу автор звернув на вивчення питання розвитку національних меншин республіки, відзначаючи, що за цей період були створені всі умови для успішного проведення політики коренізації. Він торкався й питань тяжкого матеріального

положення студентської молоді, наголошуючи на його негативному впливі на академічні показники. Г. Яницький у своїй роботі «Розвиток народної освіти на Україні, 1921-1932 рр.» [37] познайомив із процесом підготовки студентів педагогічних вузів у 1921-1932 рр., показав керівну роль КП(б) у формуванні ідейно-політичного рівня майбутніх фахівців. Всі ці роботи носять описовий характер і практично не відрізняються від попередньо згаданих за манерою викладення матеріалу та ідеологічною ангажованістю зроблених висновків.

У 60-х роках ХХ ст. була опублікована колективна праця «Вища школа Української РСР за 50 років» [38]. Вона носить узагальнюючий характер і постає першою і єдиною фундаментальною роботою з історії становлення та розвитку вищої освіти радянської України. Проблеми дослідження зазначеної теми розглядаються в першій частині, яка охоплює період 1917-1945 рр. Тут, насамперед, висвітлюються питання становлення закладів вищої освіти та їх типологія в міжвоєнний період, концентрується увага на зміні соціального складу студентства. У праці представлена динаміка росту та перетворень у сфері вищої освіти у 1930-ті рр., описані наукові досягнення вузів та окремих науковців. Значна частина дослідження присвячена проблемам підпорядкування вищої школи партійному керівництву. Тут чи не вперше з'являються відомості про регіональні виші, що дає можливість хоч і схематично, але прослідкувати історію їх становлення в контексті загального розвитку вищої школи радянської України. Звичайно, що про виділення проблематики цих вищих навчальних закладів питання не ставляться. Взагалі ж у монографії відсутній аналіз характерних особливостей української вищої школи, досить стисло висвітлені питання становлення вищої освіти в період 1920-х рр., не акцентується увага на відмінностях української системи вищої освіти від російської. Як і в попередніх роботах радянського періоду, в ній не охоплений весь спектр факторів, що супроводжували розвиток вищої освіти.

Значна кількість робіт присвячена розгляду питання розвитку вищої освіти в цілому у СРСР. До подібних досліджень відносяться праці В.В.Українцева «КПСС – організатор революційного преобразования высшей школы» [39] та Е.В. Чуткерашвілі «Развитие высшего образования в СССР» [40]. Спільним у цих роботах залишається возвеличення ролі комуністичної партії Радянського Союзу, яка здійснювала керівництво всіма процесами перетворень у вищій школі. З таких позицій у першому дослідженні розглянуто процес створення та функціонування галузевих вузів, в тому числі і в Україні, підготовку спеціалістів. Оцінюючи роботу дореволюційних викладацьких кадрів, автор звинувачує їх у наявності великої

кількості «саботажників і шкідників». У другій роботі поряд з іншими питаннями викладені матеріали про відновлення діяльності університетів в Україні, підготовку науково-дослідницьких і науково-педагогічних кадрів, методичну роботу у вишах, зокрема заміну бригадно-лабораторного методу на лекційно-семінарський. Дослідження позитивно оцінює діяльність українських університетів, зазначаючи, що їх роль у вихованні нової інтелігенції була набагато вищою, ніж в інших вишах республіки.

В роботі К.Т. Галкіна «Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР» [41] розглядаються процеси формування наукових кадрів у радянських республіках, зокрема і в Україні.

У монографії С.И. Штамм «Управление народным образованием в СССР (1917 – 1936 гг.)» [42] аналізуються правові аспекти в роботі системи освіти, керівна роль держави у формуванні радянської інтелігенції, досліджується відмінність української моделі освіти від російської, поданий детальний аналіз української системи, визначені її позитивні та негативні аспекти.

Формуванню та розвитку радянської інтелігенції в СРСР присвячені дослідження С.А. Федюкіна «Великий Октябрь и интеллигенция. Из истории вовлечения старой интеллигенции в строительство социализма», «Партия и интеллигенция» [43; 44], праці Н.М. Катунцевої «Опыт СССР по подготовке интеллигенции из рабочих и крестьян», «Роль рабочих факультетов в формировании кадров народной интеллигенции в СССР» [45; 46]. У цих роботах розглядаються шляхи та процеси формування нової інтелігенції, висвітлюються проблеми залученням до активної професійної діяльності старої інтелігенції.

У роботах Л.І Ткачової «Интеллигенция Радянської України в період побудови основ соціалізму» та «Держава і українська інтелігенція (деякі аспекти взаємовідносин у 20-х – на початку 30-х рр.)» [47; 48] досліджуються питання реорганізації системи вищої освіти, розглядаються джерела і головні шляхи формування інтелігенції та особливості цього процесу на різних етапах функціонування радянської держави.

Праця М.А. Бистровової «Керівна роль КП(б)У в галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917-1937рр.)» [49] середини 70-х років ХХ ст. за сталою традицією висвітлює історію становлення вищої освіти та науки на Україні в контексті керуючої та справовуючої ролі комуністичної партії. Вища школа України розглядається як частина вищої школи СРСР. Проте за рахунок використання автором великої кількості архівних та документальних матеріалів дуже добре досліджені процеси становлення інститутів, створення їх матеріальної та фінансової бази,

удосконалення навчального процесу, розглянуті питання методики підготовки майбутніх фахівців та покращення якості підготовки кадрів. Але автором не зроблено всебічного аналізу змін, які відбулися в системі вищої освіти в відповідності зі змінами в суспільних процесах.

Вплив партійного керівництва на розвиток вищої школи, участь її у так званій «культурній революції» та роль робітничого класу у цих процесах показав у своїй роботі В. Білоцерківський [50]. В. Даниленко у своїх дослідженнях [51; 52] простежив динаміку росту кількісного складу студентства протягом 20-х рр. ХХ ст. в УСРР та РСФРР, вплив політики на освітню справу та зміни, що відбувалися у середовищі вишівської молоді, проаналізував деякі документи вищих органів влади.

Історіографія освіти в УРСР радянського періоду у більшості своїй носила характер схвалення та чіткої відповідності висвітлення матеріалу зазначеному партійному та державному курсу. Виклад фактів та подій відбувався таким чином, щоб насамперед зацентувати увагу на досягненнях у даній сфері. Об'єктивний же аналіз проблем освіти був відсутнім. Процеси, які відбувались у системі вищої освіти, трактувались виключно з класових позицій, а українська історіографія освіти підпорядковувалася історичним концепціям російських дослідників. Проте, не дивлячись на всі свої недоліки, радянська історіографія, безумовно, зберігає своє значення для вивчення історії формування української інтелігенції через становлення та розвиток вищої освіти в Україні у 1920-1930-ті рр. На жаль, роль регіональних вищих навчальних закладів у цьому процесі у вищезазначених роботах не розглядається.

Дослідження зарубіжної української історіографії суттєво відрізняються від радянських. Закордонні дослідники прагнули у своїх роботах заповнити інформаційні прогалини та виокремити те, про що не говорили їх радянські колеги. Не відчуваючи ідеологічного тиску, вони намагалися об'єктивно проаналізувати проблеми української вищої освіти. С. Сірополко у роботі «Історія освіти в Україні» [53], використовуючи матеріали з офіційних джерел, спробував дати об'єктивну оцінку її становища. У середині 50-х років у Мюнхені вийшла робота І. Крилова «Система освіти в Україні. (1917-1930)» [54]. Автор проаналізував вплив радянської влади на систему освіти, зазначивши недоліки в її розвитку. Регіональні ж проблеми розвитку вищої освіти в цій роботі не піднімалися.

І.В. Коляска у монографії «Освіта в Радянській Україні» [55] досліджує проблеми становлення та розвитку освіти в Україні за радянський період. Робота цінна великою кількістю документів, статистичних матеріалів та історичних фактів. Аналізуючи проблеми освіти, автор переважно опирається на матеріали, які стосуються розвитку

середньої школи. Щодо вищої освіти, то в роботі лише фрагментарно розглянуті її проблеми, зокрема питання українізації вишів. Недоліками монографії є її політична заангажованість і відсутність аналізу проблем розвитку регіональної вищої школи.

В «Енциклопедії українознавства» [56] у розділі «Наука, освіта, виховання» розглянуті питання розвитку освіти як у Східній, так і в Західній Україні, які у той період належали різним державам. Ці матеріали цікаві характеристикою причин, які впливали на розвиток української освіти не тільки відповідно регіональної, а й державної приналежності.

Наступна група досліджень відноситься до періоду пострадянського становлення Української держави. Ламаються ідеологічні стереотипи, відбувається фундаментальний процес переосмислення історії українського народу з позиції національного самовизначення. Закономірно, що науковці, використовуючи широку джерельну базу і, насамперед, матеріали відкритих архівних фондів, намагалися глибоко їх проаналізувати і об'єктивно висвітлити історичні реалії і їх вплив на той чи інший процес. З'являються такі наукові праці, як «Вища школа Радянської України в 1920-1928 рр.: проблеми розвитку, досвід, уроки» М.І. Мірошніченка [57], «Вища школа Радянської України 1928-1939 рр.» А.А. Сасімова [58], які безпосередньо стикуються з темою нашого дослідження. М. Мірошніченко, розглядаючи процеси реформування вищої школи в 20-ті роки, досконало аналізує теоретичні засади та умови будівництва радянської вищої школи, причини розбіжностей української та російської системи освіти, підґрунття перемоги політики уніфікації цієї системи. А. Сасімов висвітлює проблеми реорганізації мережі вищих навчальних закладів в умовах створення командно-адміністративної системи, механізми формування радянського студентства та їх соціальне становище, стан професорсько-викладацьких кадрів за тоталітарної системи. Ці праці носять узагальнюючий характер і епізодично торкаються проблеми формування нової української інтелігенції, майже не приділяючи уваги специфічним особливостям формування регіональної вищої школи.

Фундаментальним узагальнюючим дослідженням проблем місця та ролі української інтелігенції у новопосталій державі є праця Г.В. Касьянова «Інтелігенція радянської України 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля» [59]. В ній виявлені і проаналізовані концептуальні основи політики радянської держави щодо інтелігенції, показані соціальні джерела процесу створення нової інтелігенції, дана оцінка його наслідкам, охарактеризовано соціально-психологічне обличчя інтелігенції на початку і в кінці зазначеного періоду. Регіональна специфіка

цих процесів у дослідженні не зазначається.

Н. Коцур та В. Коцур в роботі «Українізація та освіта в 20-ті – на початку 30-их років ХХ ст.: деякі методологічні та історіографічні аспекти» [60] не тільки охарактеризували процеси в освітніх закладах, а й подали відомості про кількість навчальних закладів різних профілів (індустріально-технічного, сільськогосподарського, соціально-економічного, педагогічного, медичного), відзначивши вплив класового підходу комплектування на низький рівень академічної успішності та моральне обличчя вузівської молоді. У роботі показане ставлення державно-партійного апарату до процесу українізації.

Робота І.О. Кліцакова «Підготовка і виховання учительських кадрів на Україні (1927-1937 рр.)» [61] є дослідженням щодо становлення педагогічних кадрів періоду визвольних змагань українського народу до початку масових репресій. У ньому дається загальна характеристика розвитку освіти, наводяться цифрові показники щодо формування викладацьких кадрів для середніх шкіл України через систему педагогічних вузів. Робота дає можливість уявити всю систему діяльності педагогічних вузів, їх роль в освітньому процесі та становленні нових кадрів викладачів. Однак автор не приділяє увагу питанню формування нового українського інтелігента регіональною вищою школою.

У монографії Ю.І. Шаповала «У ті трагічні роки: сталінізм на Україні» [62] розглядається проблема ставлення влади до української інтелігенції, на основі архівних матеріалів, документів ДПУ–НКВС–МДБ аналізуються політичні процеси, що супроводжували розвиток українського суспільства протягом 1920-1950-х рр. У роботі є багато фактичного матеріалу про політичні переслідування та репресії проти викладацького складу українських вишів.

О.Л. Рябченко у своєму дослідженні показав процес українізації вузів, охарактеризував форми та методи викладання навчальних дисциплін. Автор наголосив на тому, що найкраще були українізовані педагогічні технікуми, гірше – заклади індустріального та соціально-економічного профілю [63].

Узагальнюючий характер носить колективна праця українських істориків Г.В. Касьянова та В.М. Даниленка «Сталінізм і українська інтелігенція в 20-і – 30-і роки» [64]. Розглядаючи період 1920-1930-х рр., автори значну увагу приділили вузівській інтелігенції. З нових підходів висвітлені масштаби репресій проти професорсько-викладацьких кадрів у 1920-ті роки.

Найбільш змістовним сучасним дослідженням з даної теми є монографія В.В. Липинського «Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки» [65]. Дослідник проаналізував значну кількість праць, присвячених розвитку

системи освіти, з'ясував причини ліквідації старих типів навчальних закладів (університетів, ліцеїв, гімназій, училищ) та заснування нових (інститутів, технікумів, профшкіл, шкіл ФЗУ), вказавши кількісний, віковий, статевий, національний склад студентів, строки навчання. Він дав загальну характеристику принципам комплектування студентів: пролетарсько-селянському походженню, членству у профспілках, участі у військових діях, матеріальному становищі молоді. В.В. Липинський вказав на зміни форм та методів навчання. Дослідник торкнувся питання діяльності студентських організацій, але воно висвітлено більше у публіцистичному, ніж у науковому стилі та носить емоційне забарвлення, що заважає критичному вивченню. Оскільки робота охоплює лише період 1920-х рр., результати реформаційного періоду у ній не розглядаються, що не дає можливості розглянути аспект формування та діяльності професорсько-викладацьких кадрів. Також у роботі відсутній аналіз діяльності регіональної вищої школи.

В. Майборода у своїй роботі «Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917-1941рр.)» [66] простежила історію становлення й розвитку національної школи в Україні, акцентуючи увагу на педагогічній освіті.

Аналіз робіт сучасних українських авторів, присвячених розвитку вищої школи, свідчить, що ними зроблені перші кроки по створенню правдивих, неупереджених, позбавлених ідеологічних стереотипів наукових досліджень. Але на сьогодні спеціальної праці, присвяченої проблемам діяльності регіональної вищої школи у зазначений період, немає.

Останню групу робіт становлять публікації, які з'явилися в досліджуваному регіоні і носять науково-краєзнавчий характер. Насамперед це «Записки Ніжинського інституту народної освіти» [67], які почали видаватися у 1925 р. науково-дослідною кафедрою історії культури та мови Ніжинського інституту народної освіти. Заслужують на увагу «Записки Чернігівського наукового товариства (Праці історико-краєзнавчої секції)» [68]. В них присутня інформація про діяльність цих науково-дослідних осередків, фрагментарно висвітлюється робота Ніжинського та Чернігівського інститутів народної освіти, пізніше інститутів соціального виховання.

Такий же характер мають роботи В. Щербаківа «Лабораторний план в Чернігівському ІНО» у збірнику статей за редакцією професора С.І. Воробйова [69] та «Ніжинська науково-дослідна кафедра історії культури та мови при Ніжинському інституті народної освіти 1.V.1926 – 1. VII.1928» [70]. Вони дають чітке уявлення про методики викладання окремих предметів, форми

контролю студентів та науково-дослідну роботу в Чернігівському та Ніжинському інститутах народної освіти в середині 20-х років.

Цінними є публікації, які видавалися до ювілеїв вишів. Вони хоч і описово, без аналізу подій, але все ж таки подають інформацію у вигляді фактажу та статистичних даних, які, безумовно, мають неабияку вагу. До таких робіт слід віднести публікації Д.І. Кузнецова «125 років вищої школи в Ніжині» [71], «Ніжинський державний педагогічний інститут ім.М.В. Гоголя. Наукові записки до 40-х роковин Жовтневої Соціалістичної революції» [72], Г.П. Васильківського «Ніжинський педагогічний інститут» [73], «Глухівський державний педагогічний інститут (1874-1994). До 130-річчя заснування», видану колективом авторів В.В. Заїкою, М.П. Гурцем, В.І.Белашовим [74], «3 минулого Ніжинського Державного пединституту», підготовану І.Д.Биськом та Д.Л.Євгенком, «Півстоліття невтомної праці. Нарис історії Чернігівського Державного пединституту», видану В.С. Кролевцем, В.У. Черноусом, В.І.Шморгуном [75].

У Державному архіві Чернігівської області в особових фондах знаходиться рукописний варіант дослідження В.С. Кролевця з історії Чернігівського пединституту, зроблене в 1964 р. Ця робота сильно різниться від опублікованого варіанту 1966 року. У рукописі автор аналізує позитивні і негативні моменти в діяльності закладу, подає цікавий фактаж 30-х років. Все це відсутнє в остаточному друкованому варіанті. Опублікованій праці притаманні заідеологізована стереотипність викладення матеріалу, возвеличення ролі обласної парторганізації в діяльності вишу.

Більш пізні роботи висвітлюють проблеми становлення інститутів, формування їх структури, напрямку діяльності, стану науково-дослідної, виховної, навчальної роботи, ролі професорсько-викладацьких кадрів у формуванні нової української інтелігенції. Даних слід віднести праці О.Ф. Явоненка «Наш інститут (1916-1996 рр.)» [76], О.Б. Коваленка «Історичний факультет. З минулого в майбутнє. До 80-річчя Чернігівського пединституту» [77].

Серед робіт, у яких піднімаються різнобічні проблеми діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини у зазначений період, слід згадати праці С.Ю. Зозулі «Чи існувала Ніжинська історична школа в 20-х рр. ХХ ст.» [78] та «Справа про ліквідацію Глухівського інституту народної освіти в фондах Ніжинського архіву» [79], А.М. Острянка «Ніжинська науково-дослідна кафедра історії культури і мови: нові джерела чи історія по-новому» [80], О.І. Курка, М.П. Гурця «Гуманістичні традиції Глухівського пединституту» [81], В.М. Бойка, О.Д. Бойко «Досвід та уроки діяльності Ніжинської Науково-дослідної кафедри історії культури і мови

по здійсненню політики українізації» [82].

Про діяльність професорсько-викладацького складу вишів Чернігівщини у 20-30-ті роки дізнаємось з робіт М.Й. Заремського «Історіософія Я.М. Колубовського та її вплив на дослідження філософського процесу в Росії» [83], Н.І.Заремської «Сторінки педагогічної біографії Я.М.Колубовського» [84], О.Я. Заїки «Ян Ступка в житті музичного Глухова. Історико-культурна спадщина Глухівщини» [85], Г.Й.Давиденко, М.П. Гурця «З когорти справжніх науковців. К.П.Ягодівський: Людина. Вчений. Педагог» [86], Л.М. Білаш «Життєвий і творчий шлях К.П.Ягодівського» [87], Л. Сердюк «Науково-педагогічна діяльність першого директора Чернігівського учительського інституту О.П.Фльорова» [88].

Проблема репресій у вищих навчальних закладах регіону вперше піднята у дослідженнях В. Шкварчука «Природжений християнин. За матеріалами справи №370058. Репресії 30-40-х рр. в Чернігівському учительському інституті» [89], «На казарменному становищі (Нариси з історії Чернігівщини довоєнних років)» [90], «Небезпечна посада (За матеріалами справи № 34895 секретно-політичного відділу УДБ ЧОУ НКВС. Фонд зберігання П-6209)» [91].

Надзвичайно цінний фактичний матеріал знаходиться у мемуарних роботах Ф.Д. Овчаренка «Спогади» [92], А.А. Карпеки «Із спогадів про Ніжинський інститут 20-х років» [93], Н.С. Зенченко «Мой інститут» [94], В.П. Герасимова «Спогади» [95].

Серед усіх публікацій, які містять фактичний та статистичний матеріал про діяльність вишів Чернігівщини, слід виокремити фундаментальну працю ніжинських істориків Г.В. Самойленка та О.Г. Самойленка «Ніжинська вища школа: сторінки історії» [96]. В ній автори роблять історичний екскурс щодо створення, розвитку та діяльності Ніжинського вишу. У роботі міститься багато цінного фактичного та статистичного матеріалу, біографічні довідки професорсько-викладацького складу, спогади учасників тих подій.

Завершуючи історіографічний огляд проблеми, слід зазначити, що всі згадані публікації є надзвичайно цінним історичним джерелом з огляду первинної інтерпретації та систематизації великої кількості матеріалу з визначеної теми, але деякі дані та висновки, які містяться в них, потребують уточнення, переосмислення і переоцінки з позицій новітнього наукового підходу до української історії.

Посилання

1. Гулан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки / Н.М. Гулан / – К.: АПН., 2002. – 223 с.
2. Гуржій І.О. Теоретична і практична спадщина В.І. Леніна і радянська історіографія культурної революції на Україні / І.О.Гуржій / – К.: Політвидав УРСР, 1970. – 183 с.

3. Гутянський С.К. Историография истории Украинской ССР / С.К. Гутянський / – К.: Вища школа, 1986. – 298 с.

4. Курносів Ю.О. Розробка питань радянської інтелігенції / Юрій Олександрович Курносів // УДЖ. – 1986. – № 7. – С. 29-53.

5. Курносів Ю.О., Бондар А.Г. У навчанні та праці: Підготовка кадрів інтелігенції в Українській РСР. / Ю.О. Курносів, А.Г. Бондар / – К.: Вища школа, 1964. – 97 с.

6. Гринько Г.Ф. Основные задачи советского строительства в области просвещения / Г.Ф. Гринько / – Харьков, 1920. – 126 с.

7. Гринько Г.Ф. Очерки советской просветительской политики / Г.Ф. Гринько / – Харьков: Путь просвещения, 1923. – 194 с.

8. Ряппо Я.П. Отражение борьбы классов в высшей школе Украины за годы революции / Я.П. Ряппо // Шлях освіти. – 1924. – № 6. – С. 1-8.

9. Ряппо Я.П. Народна освіта на Україні за 10 років революції / Я. П. Ряппо / – Харків: Держвидав України, 1927. – 27 с.

10. Ряппо Я.П. Радянська професійна школа, її місце і значення у системі освіти і у нашому народному господарстві / Я.П. Ряппо / – Харків, 1926. – 96 с.

11. Ряппо Я.П. Радянське студентство: (Характеристика вузів України) / Я.П. Ряппо / – Харків: Держвидав України, 1928. – 33 с.

12. Ряппо Я.П. У чому головні розбіжності між системами народної освіти УСРР і РСФРР / Я. П. Ряппо // Наука і освіта. – 1929. – 24 березня.

13. Скрипник М.О. До одного знаменника / М.О. Скрипник / [Статті і промови] [У 2 т.]. – Х.: Держвидав, 1930. – Ч. 1. – 176 с.

14. Скрипник М.О. Вибрані твори / М.О. Скрипник / – К.: Ін-т політ. досліджень, 1991. – 616 с.

15. Скрипник М.О. Основні засади єдиної системи н/о СРСР / М.О. Скрипник / – Х.: Робітник освіти, 1930. – 48 с.

16. Скрипник М.О. Стан та перспективи культурного будівництва на Україні / М.О. Скрипник / [Вибрані твори]. – Х.: Держвидав, 1929. – 87 с.

17. Затонський В.П. Про вихователів комуністичного покоління / В.П.Затонський // 3 питань національної політики на Україні. – Х.:Держвидав, 1933. – 78 с.

18. Затонський В.П. Підсумки листопадового пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У і завдання робітників освіти / В.П. Затонський / – Х.: Держвидав, 1934. – 34 с.

19. Затонський В.П. Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму / В.П. Затонський / – Х – К.: Держвидав України, 1934. – 27 с.

20. Молотов В.М. Про вищу школу / В.М. Молотов / –К.: Політвидав УРСР, 1938. – 27 с.

21. Авдієнко М. Загальне навчання на Україні. Стан та перспективи / М. Авдієнко / – Х.: Держвидав України, 1930. – 64 с.

22. Зільберштейн А. Ленін про культурну революцію та завдання освіти / А. Зільберштейн // Комуністична освіта. – 1934. – № 1. – С. 8-30.

23. Зільберштейн А., Ястржембський В. Система народної освіти / А. Зільберштейн, В. Ястржембський / [Збірка]. – Харків: ДВУ, 1929. – 318 с.

24. Звігальський Я., Іванов В. Професійна освіта на Україні / Я. Звігальський, В. Іванов / – Х.: Держвидав України, 1927. – 54 с.

25. Овсянников К. Классовая борьба в высшей школе и задачи комсомола / К. Овсянников / – Мол. гвардия, 1931. – 29 с.

26. Дізель С., Баумштейн В. Борьба за вищу школу / С. Дізель, В. Баумштейн / – Х.: Молодий більшовик, 1931. – 78 с.

27. Козаченко А. Українська культура її минування і сучасність / А. Козаченко / – Х.: Держвидав України, 1931. – 47 с.

28. Козачок І., Самохвалов А. Масова, загальна, профтехнічна і вища освіта / І. Козачок, А. Самохвалов / – Х.: Держвидав України, 1929. – 53 с.

29. Хайт І. Система радянської освіти / І. Хайт / – Харків: Книгоспілка, 1927. – 249 с.

30. Айзеншток А. За передову науку / А. Айзеншток / –

М. – Л.: АН СССР, 1938. – 36 с.

31. Бейлин А.Е. Кадры специалистов СССР. Их формирование и рост / А. Е. Бейлин / – М.: Госполитиздат СССР, 1935. – 184 с.

32. Хайт І. Система радянської освіти / І. Хайт / – Харків: Книгоспілка, 1927. – 249 с.

33. Синецкий А.Я. Профессорско-преподавательские кадры высшей школы в СССР / А.Я. Синецкий / – М.: Сов. наука, 1950. – 236 с.

34. Рудько М.П. З історії вищої школи на Україні у перші роки Радянської влади (1917 – 1920 рр.) // Історичний збірник КДУ. – 1956. – № 7. – С.5-18.

35. Рудько Н.П. Строительство советской высшей школы в УССР в 1918-1925 гг. [Автореф. дис. канд. ист. наук.] / Н.П. Рудько / – К., 1953. – 14 с.

36. Слуцкий О.Б. Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни (1926-1929рр.) / О.Б. Слуцкий / – К.: АН УРСР, 1957. – 206 с.

37. Яницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні, 1921-1932 рр. / Г.І. Яницький / – К.: КДУ, 1965. – 256 с.

38. Вища школа Української РСР за 50 років. – К.: КДУ, 1968. – 539 с.

39. Украинцев В.В. КПСС – организатор революционного преобразования высшей школы / В.В. Украинцев / – М.: Политиздат СССР, 1963. – 192 с.

40. Чуткерашвили Е.В. Развитие высшего образования в СССР / Е.В. Чуткерашвили / – М.: Высшая школа, 1961. – 240 с.

41. Галкин К.Т. Высшее образование и подготовка научных кадров в СССР / К.Т. Галкин / – М.: Сов.наука, 1958. – 176 с.

42. Штамм С.И. Управление народным образованием в СССР (1917-1936 гг.) / С.И. Штамм / – М.: Наука, 1985. – 284 с.

43. Федюкин С.А. Великий Октябрь и интеллигенция. Из истории вовлечения старой интеллигенции в строительство социализма / С.А. Федюкин / – М.: Наука, 1972. – 471 с.

44. Федюкин С.А. Партия и интеллигенция / С.А. Федюкин / – М.: Политиздат, 1983. – 238 с.

45. Катунцева Н.М. Опыт СССР по подготовке интеллигенции из рабочих и крестьян / Н.М. Катунцева / – М.: Прогресс, 1977. – 197 с.

46. Катунцева Н.М. Роль рабочих факультетов в формировании интеллигенции СССР / Н.М. Катунцева / – М.: Мысль, 1966. – 174 с.

47. Ткачова Л.І. Держава і українська інтелігенція / деякі аспекти взаємовідносин у 20-х – на початку 30-х рр. / Л.І. Ткачова / – К.: Наукова думка, 1990. – 42 с.

48. Ткачова Л.І. Інтелігенція Радянської України в період побудови основ соціалізму / Л.І. Ткачова / – К.: Наукова думка, 1985. – 149 с.

49. Бистров М.А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму / М.А. Бистров / – Х.: Вища школа, 1974. – 232 с.

50. Білоцерківський В.Я. Комуністична партія – організатор культурної революції на Україні (1926-1937рр.) / В.Я. Білоцерківський / – Х.: Вища школа, 1985. – 176 с.

51. Даниленко В.М. Рабочий класс и культурная революция на Украине / В.М. Даниленко / – К.: Наукова думка, 1986. – С.88.

52. Даниленко В.М. Сотрудничество УССР и РСФСР в области образования и науки в период построения социализма / В.М. Даниленко / – К.: Наук. думка, 1981. – 190 с.

53. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко / – К.: Наук. думка, 2001. – 912 с.

54. Крилов І. Система освіти в Україні (1917-1930) / І.Крилов / – Мюнхен, 1956. – 96 с.

55. Коляска І.В. Освіта в Радянській Україні / Іван Васильович Коляска / [Переклад з англійської мови з доповненнями і додатками]. – Торонто, 1970. – 246 с.

56. Енциклопедія українознавства [В 5-и т.]. – Львів:

[Репринт. видання], 1996.

57. Мірошниченко М.І. Вища школа радянської України в 1920-1928 рр.: проблеми розвитку, досвід, уроки / М.І. Мірошниченко / [Автореф. дис. ... канд. іст. наук]. – К., 1993. – 16 с.

58. Сасімов А.А. Вища школа радянської України (1928-1939 рр.). [Автореф. дис. канд. іст. наук] / А.А. Сасімов / – К., 1998. – 16 с.

59. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-30 років: соціальний портрет та історична доля / Г.В. Касьянов / – К.: Глобус, 1991. – 175 с.

60. Коцур В., Коцур Н. Українізація та освіта в 20-ті – на початку 30-их років ХХ ст.: деякі методологічні та історіографічні аспекти / В. Коцур, Н. Коцур // Рідна школа. – 1997. – № 12. – С. 77-80.

61. Кліцаков І.О. Підготовка і виховання учительських кадрів на Україні (1927-1937 рр.) / І.О. Кліцаков // УІЖ. – 1990. – № 2. – С. 43-64.

62. Шаповал Ю. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні / Ю. Шаповал / – К.: Політвидав УРСР, 1990. – 144 с.

63. Рябченко О. З історії «українізації» вищої школи України у 1920-х роках / О. Рябченко // Самостійна Україна. – 1998. – № 2. – С.35-41.

64. Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція / Г.В. Касьянов, В.М. Даниленко / – К.: Наукова думка, 1991. – 95 с.

65. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки / В.В. Липинський / – Донецьк: Рекламно-видавнична агенція при Донецькому державному технічному університеті, 2000. – 247 с.

66. Майборода В.К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917-1941рр.) / В. К. Майборода // УІЖ. – 1990. – № 11. – С. 47-63.

67. Записки Ніжинського ІНО // [Енциклопедія українознавства]. – К., 1994. – [Перевидання] – Т. 2 – 745 с.

68. Записки Чернігівського наукового товариства [Праці історико-краєзнавчої секції]. – Чернігів, 1931. – 110 с.

69. Щербаков В. Лабораторний план в Чернігівському ІНО / В. Щербаков / [Збірник статей та матеріалів] [під редакцією С.І. Воробйова]. – Чернігів, 1927. – 146 с.

70. Ніжинська науково-дослідна катедра історії культури та мови при Ніжинському інституті народної освіти 1.V.1926 – 1. VII.1928. // Нове село. – 1928. – 87 с.

71. Кузнецов Д. І. 125 років вищої школи в Ніжині / Д.І. Кузнецов // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного інституту. – Ніжин, 1949. – Т. 2. – 114 с.

72. Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М.В. Гоголя [Наукові записки] [До 40-х роковин Жовтневої Соціалістичної революції] – [Випуск 1]. – [Т. Х.]. – Ніжин, 1957. – 210 с.

73. Васильківський Г.П. Ніжинський педагогічний інститут [в кн. УРЕ]. / Г.П. Васильківський / – К., 1982 – [2-е видавництво]. – [Т. 7]. – С. 363-364.

74. Белашов В.І., Гурець М.П., Заїка В.В. Глухівський державний педагогічний інститут (1874-1994) / Валерій Іванович Белашов, Микола Петрович Гурець, Віктор Володимирович Заїка / – Суми: ВВП «Мрія», 1994. – С. 21-29.

75. Кролевець В.С., Черноус В.У., Шморгун В.І. Півстоліття невтомної праці. Нарис історії Чернігівського державного педагогічного інституту / В.С. Кролевець, В.У. Черноус, В.І. Шморгун / – К.: Радянська школа, 1966. – 242 с.

76. Явоненко О.Ф. Наш інститут (1916-1996) / О.Ф. Явоненко // Початкова школа. – 1996. – № 9. – С. 4-6.

77. Коваленко О.Б. Історичний факультет з минулого у майбутнє. До 80-річчя Чернігівського педінституту / Олександр Борисович Коваленко // Деснянська правда. – 3 жовтня 1996 р.

78. Зогуля С.Ю. Чи існувала Ніжинська історична школа в 20-х рр. ХХ ст. / Сергій Юрійович Зогуля // Література і культура Полісся. – Ніжин, 2002. – С. 333-335.

79. Зозуля С.Ю. Справа про ліквідацію Глухівського інституту народної освіти в фондах Ніжинського архіву / Сергій Юрійович Зозуля // Матеріали восьмої науково-практичної конференції Сіверщина в історії України. [Збірник наукових праць] [Випуск 2]. – Київ-Глухів, 2009. – С. 184-191.

80. Острянюк А.М. Ніжинська науково-дослідна кафедра історії культури і мови: нові джерела чи історія по-новому? // Література та культура Полісся [Випуск 21]. – Ніжин, 2002. – С. 110-112.

81. Курок О.І., Гурець М.П. Гуманістичні традиції Глухівського педуніверситету / Олександр Іванович Курок, Микола Петрович Гурець // Збереження історико-культурних надбань Сіверщини. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – С. 121-125.

82. Бойко В.М., Бойко О.Д. Досвід та уроки діяльності Ніжинської Науково-дослідної кафедри історії культури і мови по здійсненню політики українізації / В.М. Бойко, О.Д. Бойко // Література та культура Полісся. [Вип. 4.] – Ніжин, 1994. – С. 49-53.

83. Заремський М.Й. Історіософія Я.М. Колубовського та її вплив на дослідження філософського процесу в Росії / Мечислав Йосипович Заремський // Матеріали четвертої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2001. – С. 63-67.

84. Заремська Н.І. Сторінки педагогічної біографії Я.М. Колубовського / Надія Іванівна Заремська // Матеріали четвертої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. – Суми, 2001. – С. 18-22.

85. Заїка О.Я. Ян Ступка в житті музичного Глухова. Історико-культурна спадщина Глухівщини / Олена Яківна Заїка // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 1000-літтю м. Глухова. – Глухів, 1992. – С. 106-108.

86. Давиденко Г.Й., Гурець М.П. Зкогорти справжніх науковців. К.П. Ягодівський: Людина. Вчений. Педагог / Г.Й. Давиденко, М.П. Гурець // Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції. – Глухів, 2003. – С. 5-10.

87. Білаш Л.М. Життєвий і творчий шлях К.П. Ягодівського. К.П. Ягодівський: Людина. Вчений. Педагог / Леся Михайлівна Білаш // Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції. – Глухів, 2003. – С. 20-22.

88. Сердюк Л. Науково-педагогічна діяльність першого директора Чернігівського учительського інституту О.П. Фльорова / Л. Сердюк // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету [Збірник матеріалів ювілейної наукової конференції, присвяченої 300-річчю Чернігівського колегіуму і 85-річчю Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка]. – Чернігів, 2001. – С. 89-91.

89. Шкварчук В. Природжений християнин (За матеріалами справи № 370058 СП.....). Репресії 30-40-х років у Чернігівському учительському інституті / В. Шкварчук // Чернігівські відомості. – 22 грудня 1995 р.

90. Шкварчук В.М. На казарменному становищі (Нариси з історії Чернігівщини довоєнних років) / В.М. Шкварчук / – Чернігів, 2002. – 226 с.

91. Шкварчук В. Небезпечна посада (За матеріалами справи № 34895 секретно-політичного відділу УДБ ЧОУ НКВС. Фонд зберігання П-6209) / В. Шкварчук // Сіверянський літопис. – 1999. – № 2 – С. 56-52.

92. Овчаренко Ф.Д. Спогади / Федір Дмитрович Овчаренко / – К., 2000. – 230 с.

93. Карпеко А.А. Із спогадів про Ніжинський інститут 20-х років / А.А. Карпеко // Література та культура Полісся [Ніжинська вища школа (1820-1990)]. – Ніжин, 1990. – [Випуск 1]. – 240 с.

94. Зенченко Н.С. Мой інститут [рукопис] / Наталія Степанівна Зенченко // [Із фондів музею Глухівського національного педуніверситету ім. О.П. Довженка].

95. Герасимов В.П. Спогади. [рукопис] / В.П. Герасимов // Із фондів музею Шосткинського порохового заводу. – Т. 2. – 35 с.

96. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г.В. Самойленко, О.Г. Самойленко / – Ніжин: НДУ ім.Гоголя, ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 420 с.

Мошик І.В. Істориографія проблеми діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини в 20-х – 30-х роках ХХ в.

В статті проаналізовано істориографічне насліддя проблеми становлення і діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини в контексті реформаційних процесів вищого образования України в перші десятиліття радянської влади.

Ключевые слова: істориографія, вищеє образование, вуз, Чернігівщина, радянська влада.

Moshyk I.V. The historiography of the problem of higher education institutions' activities of Chernihiv region

The article analyzes the historiographical inheritance of the problem of the formation and activities of higher education institutions of Chernihiv region in the context of reformation processes of higher education in Ukraine in the first decades of Soviet rule.

Key words: historiography, higher education, university, Chernihiv region, the Soviet rule.

26.02.2013 р.

УДК 94(477.51):72.012.261.«19»:930.25

Р.І. Огієвська

БАТУРИНСЬКА САДИБА КОЧУБЕЇВ У 1923-1924 РОКАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

На основі архівних джерел розкривається історія батуринського маєтку В. Кочубея в 20-х роках ХХ ст.

Ключові слова: Батурин, садиба, В. Кочубей, товариство бджолярів, музей, документ, окрополітпросвіта.

Не одне десятиліття науковці заповідника «Гетьманська столиця» збирають інформацію про родину Кочубеїв та їхні маєтки. Працюючи в Державному архіві Сумської області, нам вдалося віднайти раніше не публіковані матеріали, які розкривають одну із невідомих сторінок історії батуринської садиби В. Кочубея.

Документ, що датується 1923 р., – звіт окружних і районних музеїв. В ньому йде мова і про будинок В. Кочубея в Батурині: «Приймалися заходи к охроне дома В. Кочубея в Батурине. По отношению к дому В. Кочубея проведено было общий надзор села. Батуринским Райисполкомом обнаружено два хищения, это были бревна из подвала. К ворам приняты меры наказания. Благодаря содействию Губполитпросвещения удалось приостановить на снос дом Кочубея. Предметы зданы на хранение, не уничтожатся. Два кресла из дома В. Кочубея, а так